

ЗА СУРОВИННАТА БАЗА НА ВЪЛНЕНОТЕКСТИЛНАТА ПРОМИШЛЕНОСТ

Тярко Йорданов

Най-старите текстилни влакна, от които хората изработват своето облекло, са вълната, ленът, памукът, коприната и конопът. Хилядолетия преди нашата ера в Индия, Китай и Япония били тъкани платове от памук или коприна, но в Европа производството на коприна е започнало едва през VI в., а на памука — към X в. Векове наред най-важна суровина за текстилното производство в Европа си оставала вълната, а памучните и копринени тъкани били изделия за лукс. Към края на XVIII в. (1783 г.) вълната задоволявала 77%, ленът — 18,5%, а памукът само 4,4% от текстилните нужди на Европа и Америка.¹ По-късно настъпват съществени изменения в суровинната база на текстилната промишленост, които са във връзка с индустриалния преврат, с разширяване на транспорта, международната търговия и пр. С усъвършенствването на предачеството и тъкачеството в края на XVIII и началото на XIX в. вълната като най-важна суровина на текстилната промишленост започва постепенно да бъде измествана от памука, който е по-евтин, по-лесно и по-бързо се обработва и носи по-големи печалби на собствениците на текстилните предприятия. Ето защо към края на миналия век (1873 г.) памукът задоволявал вече 72%, вълната 25,5%, а ленът 7,5% от текстилните нужди на Европа и Америка. И досега памукът продължава да бъде най-важната суровина на световната текстилна промишленост. Производството му от 250 000 т в началото на XIX в. бързо нараства на 1 600 000 т през 1900 г., а през 1957 г. достигна 9 500 000 т и представлява 66% от световното производство на текстилни влакна.

Вълнената промишленост като най-важен клон на текстилната промишленост към края на XVIII в. е давала 17 пъти по-голямо производство, отколкото памучната промишленост. По-късно под влиянието на конкуренцията на памучните тъкани относителният дял на вълнената промишленост започна да намалява и сега представлява само 10% от производството на памучната промишленост. Въпреки това вълнотекстилната промишленост играе и днес много важна роля в стопанския живот. Главни големи райони за производство на вълнени тъкани са: страните в Западна и Средна Европа — Англия, Западна Германия, Франция, Холандия, Белгия, Италия, Чехословакия, Полша и др.; североизточните части на САЩ; Промисленият център на СССР

¹ А. С. Бешков. — География на промишлеността, селското стопанство и транспорта, София, 1957, стр. 313.

и Япония. В останалата част на земното кълбо производството на вълнени тъкани е съвсем слабо развито.

Главни производители на вълнени тъкани (в млн. м)

Страни	1937 г. ¹	1950 г. ²	1957 г. ³
САЩ	759	553	385
Англия	290 ⁴	376	353
СССР ⁴	108	155	282 ⁵
Япония	234	66	204
Франция	225 ⁶	186 ⁶
Западна Германия	103	167

Световното производство на вълна през периода между Първата и Втората световна война почти не отбеляза напредък и се задържа на нивото 1,6—1,8 млн. т (непрана вълна). В следвоенния период това производство отбеляза напредък главно в социалистическите страни и вече надминава 2,2 млн. т⁷, или около 1 450 000 т (прана вълна).

До средата на XIX в. вълнотекстилната промишленост беше развита главно в Средна и Западна Европа, като се снабдяваше предимно с местна вълна, но по-късно суровинната ѝ база в Европа стана недостатъчна. За да осигурят вълнотекстилната си промишленост с необходимото количество и при това евтина вълна и за да реализират по-големи печалби, капиталистическите кръгове от Европа превърнаха през XIX в. редица колониални и зависими страни в големи производители на вълна. За тази цел те използваха земите със степен, полуконтинентален климат и обширни пасбища в южното полукълбо — Австралия, Южноафриканския съюз, Аржентина, Уругвай и др., където природните условия са много благоприятни за развитие на овцевъдство и производство на мериносова, висококачествена вълна. Поради това производството на вълна в задкокеанските страни започна бързо да нараства, като от 468 000 т през 1880 г. достигна 944 000 т през 1909 г.⁸ и над 1 300 000 т през 1939 г. По такъв начин след средата

¹ БСЭ, Москва, 1957, т. 48, стр. 13.

² Бюллетень иностранной коммерческой информации (БИКИ), № 3, 1959.

³ Данни за 1938 г.

⁴ Народное хозяйство СССР (статистический сборник), Москва, 1957, стр. 58.

⁵ Ежегодник БСЭ, Москва, 1958, стр. 50.

⁶ Данните са изчислени при база 1 т тъкани, равни на 3 хил. м².

⁷ Според данни на БИКИ (№ 55, 1955 г.) през 1957 г. производството на непрана вълна в капиталистическите страни възлиза на 1872 хил. т. Като прибавим производството на вълна в СССР (223 хил. т за 1957 г.) и това от народнодемократичните страни, изчислено според броя на овцете на около 120 000 т, получаваме световно производство 2215 хил. т вълна.

⁸ А. С. Бешков. — Икономическа история на новото и най-ново време София, 1946, стр. 179.

на XIX в. суровинната база на вълнотекстилната промишленост не само че се увеличи няколко пъти, но силно промени и географското си разпространение. Степните и полупустинни земи на южното полукълбо станаха главните производители и доставчици на вълна за текстилната промишленост в Европа. Тези земи вече дават над 66% от производството и 96% от износа на вълна в света. В това отношение най-голямо значение имат Австралия, Нова Зеландия, Южноафриканският съюз, Аржентина и Уругвай, където 75—95% от производството на вълна се изнася на външните пазари.

Австралия си остава най-големият производител и износител на вълна. През периода 1954—57 г. средногодишното производство на вълна (непрана) тук бе 692 000 т, или по 75 кг средно на жител.¹ Страната дава 51,4% от световния износ на вълна.

Нова Зеландия е също голям производител и износител на вълна. Средногодишното производство тук е над 210 000 т, или по 100 кг на човек² (най-голяма снабденост в света). По износ на вълна тази страна заема второ място, като дава 18,6% от този световен износ.

Необходимо е да се подчертае, че Австралия и Нова Зеландия представляват най-важната суровинна база на вълнотекстилната промишленост на земното кълбо. Тези две страни дават средно годишно (1954—1957 г.) 70% от световния износ на вълна. Около 33% от изнасяната вълна от този район се отправя за Англия, 16% — за Франция, 12% — за Япония, 7% — за Западна Германия и др.

Южноафриканският съюз е друг важен район за производство и износ на вълна. Средногодишното производство на вълна през 1954—1957 г. възлиза на 140 000 т (непрана вълна), или средно по 10 кг на човек. В сравнение с предвоенния период производството на вълна тук се е увеличило само с 23%, а в Австралия и Нова Зеландия — с 55%. Страната дава около 11% от световния износ на вълна. Изнася се главно за Англия (24%), Западна Германия (18%) и Франция (18%).

Третата суровинна база на вълнотекстилната промишленост са степните области на Аржентина и Уругвай. Средногодишното производство на вълна в Аржентина през периода 1954—1957 г. възлиза на 173 000 т, или по 9 кг на жител, като производството е почти на нивото на предвоенния период. В Уругвай производството на вълна е съответно 91 000 т, или по 35 кг на жител, като в сравнение с предвоенния период то е нараснало със 76%. Аржентина и Уругвай дават общо около 15% от общия износ на вълна. Средно 26% от вълната

¹ През 1957 г. в Австралия са произведени над 29 млн. м вълнени тъкани, или по 3 м средно на жител. Малко вълнени тъкани се изнасят.

² В Австралия, Нова Зеландия и други капиталистически страни производството на вълна е силно концентрирано в ръцете на едри собственици, поради което числата за средната снабденост с вълна имат съвсем относителен характер и в това отношение дори не докосват класовото разслоение.

се отправя за САЩ, 14⁰/₀ за Англия и по-малко за Япония, Франция и пр.

Най-важни производители на вълна (прана) в хил. т средно годишно

Страни	1934—38 г. ¹	1954—57 г. ²	1954—57 г. в % към 1934—38 г.	Кг вълна на жител, 1954—57 г.
Австралия . . .	452	692	153	75
СССР	100	200	200	1
Нова Зеландия .	136	213	157	100
Аржентина . . .	164	173	114	9
Южноафр. съюз	114	140	123	10
САЩ	213	135	63	0,8
Уругвай	51	91	176	35
Англия	50	32	64	0,6

Производството на вълна в трите степни района на южното полукълбо е предназначено главно за износ. Така например средно годишно през 1954—1955 г. са били изнесени от Австралия и Нова Зеландия 97⁰/₀, от Южноафриканския съюз — 92⁰/₀ и от Аржентина и Уругвай — 71⁰/₀ от произведената вълна.³

Средногодишният износ на вълна (прана) в хил. т от тези страни през 1955—1958 г. е бил, както следва:⁴

Извостители	Средно годишно, 1955—58 г.	%	Вносител							
			Англия	Белгия	Италия	Франция	ГФР	САЩ	Япония	СССР ⁵
Австралия	565	51,4	149,5	48,1	54,2	90,6	40,6	31,9	87,1	—
Нова Зеландия	205	18,6	92,1	8,5	7,9	34,1	15,4	19,7	3,6	3,5
Южноафр. съюз	121	11,0	27,6	7,1	10,7	21,8	21,7	4,2	5,3	6,8
Аржентина	102	9,3	15,0	4,3	4,1	12,1	5,4	35,1	11,2	4,1
Уругвай	62	5,6	8,2	1,6	3,8	3,0	3,7	3,9	1,5	5,2
	1055	95,9	292,4	69,6	80,7	161,6	86,6	105,5	108,7	19,6

Данните от таблицата показват, че трите района на южното полукълбо дават близо 96⁰/₀ от износа на вълна (без реекспорта). При това 76⁰/₀ от износа на вълна се отправят за европейските страни, 10,3⁰/₀ —

¹ Annuaire de statistiques agricoles et alimentaires, volume X, part. 1, p. 207—208, Rome, 1957.

² Средногодишното производство и снабдеността на жител са изчислени въз основа на данни от Ежегодник БСЭ, 1958, стр. 52, 405, и Производство важнейших товаров в капиталистических странах, Москва, 1955, стр. 126.

³ Изчисленията са направени въз основа на данни от Annuaire de statistiques agricoles et alimentaires, vol. X, part. 1, p. 207—208.

⁴ Изчисленията са направени въз основа на данни от БИКИ, № 3, 1959 г.

⁵ Данни за 1956 и 1957 г., изчислени по Внешняя торговля СССР за 1957 г. (Статистический обзор), М., 1958, стр. 152, 155, 156 и 157.

за Япония, 10⁰/₀ — за Съединените щати, близо 2⁰/₀ — за Съветския съюз и 1,7⁰/₀ — за други страни.

В северното полукълбо се очертават следните по-важни райони за производство на вълна: средните и главно прерийни земи на САЩ, южните степни и полупустинни територии на СССР, Монголия и отчасти Китай. Цялото северно полукълбо дава около $\frac{1}{3}$ от световното производство на вълна, обаче притежава над 85⁰/₀ от вълнотекстилната промишленост. Ето защо производството на вълна тук почти изцяло се използва в местната промишленост. Малко вълна се изнася само от Китай, Монголия и от страните на Близкия Изток.

Вълнотекстилната промишленост в САЩ не е осигурена с достатъчна местна суровинна база. В сравнение с предвоенния период производството на вълна тук е намаляло с 35—40⁰/₀ и се е развивало, както следва:

Производство и внос на вълна (прана) в САЩ в хил. т

	Производство ¹	%	Внос ²	%
1934—38 г.	94	100	60,9	100
1948—52 г.	56	60	176,9	290
1954 г.	62	65	93,5	152
1955 г.	61	65	112,8	185
1957 г.	60 ³	64	111,6	184

През периода 1952—53 г. в САЩ са били употребени всичко 218 хил. т прана вълна,⁴ а местното производство е било само 60 хил. т и следователно е задоволявало едва 28⁰/₀ от нуждите. Съединените щати правят доста голям внос на вълна, който през 1955—57 г. възлиза на 112 хил. т годишно. Главни доставчици на вълна за САЩ са Австралия, Нова Зеландия, Аржентина и Уругвай.

В европейските страни вълнотекстилната промишленост е най-силно развита, но разполага с най-слаба местна суровинна база. Производството на вълна (прана) в Европа без СССР през 1934—38 г. и 1948—52 г. бе средно годишно 125 хил. т, но през 1954—55 г. то нарасна на 135 хил. т, което се дължи преди всичко на увеличеното производство на вълна в народнодемократичните страни. Най-големи производители на вълна в Европа през 1955 г. са Англия (31 хил. т прана вълна), Испания (21 хил. т), Румъния, Югославия и Франция (по около 10 хил. т), България (8 хил. т).⁵

Вълнотекстилната промишленост в Европа годишно преработва около 650 хил. т прана вълна, от които 520 хил. т вносна и 130 хил. т

¹ Annuaire de statistiques . . . , vol. X, Part. 1, p. 207.

² Annuaire de statistiques . . . , vol. XI, Part. 2, p. 188.

³ Изчислени на базата на прана вълна по данни на БИКИ, № 55, 1959 г.

⁴ Экономика и внешняя торговля капиталист. стран, Москва, 1954, стр. 555.

⁵ Annuaire de statistiques . . . , vol. X, Part. 1, p. 207.

местна вълна. Следователно местното производство задоволява едва 20% от нуждите на Европа. Как са се развивали производството, вносът и потреблението на вълна в главните капиталистически страни на Европа през последните двадесет години, се вижда от следната таблица (в хил. т):

Страни	Производство ¹			Внос ²			Потребление ³		
	1948—52 г.	1954 г.	1955 г.	1948—52 г.	1954 г.	1955 г.	1951 г.	1952 г.	1953 г.
Англия	27	34	31	203	206	220	180	172	221
Франция	8	10	10	95	97	102	90	98	114
ГФР	3	3	2	37	57	69	53	60	71
Италия	8	8	8	37	44	41	44	57	65
Белгия	—	—	—	36	31	36	28	25	34
Холандия	1	1	1	11	9	11	10	12	11

Англия и Белгия имат по-голям внос, отколкото потребление, защото правят реекспорт на вълна.

Вълнотекстилната промишленост в СССР разполага с доста солидна местна суровинна база. През 1955—57 г. производството на прана вълна достигна около 130 хил. т, а вносът — 51 хил. т годишно,⁴ което показва, че около 72% от преработената вълна е местно производство. СССР внася най-много вълна от Китай (13,4 хил. т), Монголия (12 хил. т), Южноафриканския съюз (6,8 хил. т), Уругвай (5,2 хил. т) и Аржентина (4,1 хил. т) — средно годишно за 1956 и 1957 г.⁵

Съществени изменения в суровинната база на световната текстилна (включително и вълнената) промишленост настъпиха през десетилетието преди Втората световна война, когато получи значително развитие производството на изкуствени влакна (изкуствена коприна, изкуствена вълна). Те се получават чрез химическа преработка на целулоза или белтък. Производството на изкуствени влакна през 1925 г. бе 85 хил. т,⁶ а през 1935 г. достигна 460 хил. т. През 1938—40 г. започна производството и на синтетични влакна (найлон, капрон, перлон и пр.), които се получават чрез химическа преработка на получени по синтетичен начин високомолекулярни химически съединения. През 1940 г. производството на химически влакна (изкуствени и синтетични) възлезе на 1120 хил. т, а след войната то бързо нарасна, като през

¹ Annuaire de statistiques . . . , vol. X, part 1, p. 207.

² Annuaire de statistiques . . . , vol. XI, part. 2, p. 190.

³ Экономика и внешняя торговля капиталистических стран, Москва, 1954, стр. 555.

⁴ Вносът е изчислен по данни на Внешняя торговля СССР за 1957 г. (статистический обзор), Москва, 1958, стр. 30.

⁵ Изчислени по Внешняя торговля СССР за 1957 г., стр. 128, 144, 152, 156, 155.

⁶ Роговин, З. А. — Роль и значение полимеров в народном хозяйстве, Химическая наука и промышленность, кн. 3, стр. 293, Москва, 1958 г.

1950 г. достигна 1624 хил. т,¹ а през 1957 г. — 3050 хил. т,² което прави два пъти повече от производството на естествена вълна. Над 30%, или повече от 1000 хил. т, от химическите влакна представляват изкуствена вълна, която намира все по-голямо приложението в текстилната промишленост, особено през последните няколко години. В много страни 30—64% от текстилните суровини, употребени във вълнотекстилната промишленост, представляват химически влакна (главно изкуствена вълна).

Употребени суровини във вълнотекстилната а промишленост през 1958 г.³

Страни	Вълна прана, хил. т	Други текстил. влакна, хил. т	% на другите влакна от общо употребените
САЩ	156	141	47,5
Англия	202	86	23,4
Франция	118	70	38,3
Япония	73	51	41,1
Италия	70	91	56,5
ГФР	65	59	47,6
Белгия	32	12	27,3
Австралия	28	0	0,0
Холандия	10	11	52,0
Швеция	5	9	64,3

В категорията „други текстилни влакна“ влизат преди всичко химическите влакна които са главно местно производство, освен това тук спада и преработеният дреп. Данните от горната таблица показват, че в много страни вече е създадена нова, значително голяма местна суровинна база на вълнотекстилната промишленост, обаче тя не ще бъде в състояние напълно да измести естествената вълна. Най-много химически влакна се употребяват във вълнотекстилната промишленост на страни, които нямат добре развито местно производство на вълна — Швеция, Холандия, Италия, Япония, Съединените щати и др.

Главната причина, поради която така бързо се развива производството на изкуствена вълна, е, че тя е много по-евтина от естествената вълна, а много се подобриха и качествата ѝ, особено в последните години. За производство на тон прана вълна се разходват 624 човеко-дни, за тон памук — 238 човеко-дни, а за тон изкуствена вълна (вискозна) — само 70 човеко-дни, или близо 9 пъти по-малко, отколкото за вълната и 3,4 пъти по-малко, отколкото за памука.⁴

¹ Роговин, З. А. — Роль и значение полимеров в народном хозяйстве, Химическая наука и промышленности, кн. 3, стр. 295, Москва, 1958.

² Малая советская энциклопедия, т. 2, стр. 570 (без СССР—2900 хил. т).

³ БИКИ № 3, 1959 (без процентите).

⁴ А. Волков — Задачи развития промышленности искусственного и синтетического волокна, Плановое хозяйство, М., 1958, бр. 1, стр. 15.

Производство на химически влакна през 1957 г. (в хил. т)¹

Страни	Изкуств. коприна	Щапелно влакно ²	Синтетични влакна	Всичко химически влакна
САЩ	324,0	192,8	233,9	750,7
Япония	121,6	317,0	42,4	481,0
Англия	83,4	109,4	31,7	224,5
ГФР	71,7	178,5	19,3	265,9
Италия	68,2	77,6	15,9	161,7
СССР	149,0 ³
Франция	57,9	62,4	19,3	139,6
Канада	20,9	12,6	9,2	42,7

За изработване на тъкани изкуствената вълна се употребява в смес с естествена вълна или самостоятелно. В много отношения тя подобрява качеството на вълнените тъкани, поради което употребата ѝ нараства все повече и повече.

Станалите съществени изменения в суровинната база на вълнотекстилната промишленост в другите страни намериха отражение и в България. През последните години нашата вълнотекстилна промишленост започна да употребява все повече и повече изкуствена вълна (целволе). Докато през 1952 г. от произведените 9210 хил. м вълнени тъкани само 70 хил. м, или 0,76%, са били от изкуствена вълна, през 1957 г. вече 3040 хил. м, или 23%, от вълнените тъкани са изработени от изкуствена вълна.⁴ През 1958 и 1959 г. вълнените прежди в България с изключение на тип „мерино“ са изработени с 30% целволе. Както в чужбина, така и у нас в бъдеще изкуствената вълна ще намери още по-голямо приложение в изработването на вълнени тъкани, а заедно с това още повече ще се промени и суровинната база на вълнотекстилната промишленост.

¹ Н. Куликов. — Производства синтетических материалов в капиталистических странах, Мировая экономика и международные отношения, № 4, 1959, стр. 141.

² Щапелно влакно-нишки от изкуствени или синтетични влакна, дълги от 40 до 120 мм, от които се изприда прежда (изкуствена вълна, изкуствен памук). Другите химически влакна имат непрекъсната дълга нишка.

³ Малая советская энциклопедия, т. 2, стр. 570.

⁴ Изчислени по данни от Промишленост на Народна република България (статистически сборник), София, 1958, стр. 199.

О СЫРЬВОЙ БАЗЕ ШЕРСТЯНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Тялко Йорданов

РЕЗЮМЕ

В течение второй половины XIX столетия степные и полупустынные земли южного полушария превращаются в главного производителя и поставщика шерсти для мировой текстильной промышленности. Главными производителями и поставщиками шерсти становятся Австралия, Новая Зеландия, Южноафриканский союз, Аргентина, Уругвай, дающие более 66% производства и 96% вывоза шерсти в мире. Местное производство шерсти удовлетворяет потребности в США — на 28%, в Европе — на 20%, а в СССР — на 72%.

Производство химического волокна (искусственного и синтетического) ввело существенные изменения как в ассортимент так и в районы сырьевой базы шерстяной промышленности. Производство искусственной шерсти в 1957 г. превысило 1 млн. т, а естественной — 1,4 млн. т. Во многих странах 30—40% употребленного в 1958 текстильного волокна являются химическим. Химические волокна находят себе приложение и в шерстяной промышленности Болгарии. В течение 1957 г. 23% всего производства шерстяных тканей в Болгарии выработаны из химического волокна.

ÜBER DIE ROHSTOFFBASIS DER WOLLVERARBEITENDEN TEXTILINDUSTRIE

Tjankó Jordanov

ZUSAMMENFASSUNG

Nach der Mitte des 19. Jahrhunderts verwandelten sich die Steppen — und Halbwüstengebiete der südlichen Halbkugel in Haupterzeuger und Lieferanten an Wolle für die Welt-Textilindustrie. Es werden die wichtigsten Wollproduzenten — und Exporteure charakterisiert: Australien, Neuseeland, die Südafrikanische Union, Argentinien und Uruguay. Diese Länder geben über 66% der Wollproduktion und 96% des Exportes der Welt. Weiterhin werden die Produktion, der Import und der Verbrauch an Wolle in den USA, Europa und der UdSSR betrachtet. Das Eigenaufkommen an Wolle befriedigt in den USA 28%, in Europa 20% und in der UdSSR 72% des Bedarfs.

Die Produktion von chemischen Fasern (Kunst — und synthetische Fasern) verursachte wesentliche Veränderungen des Assortiments und der Rohstoffbasis — Rayons der wollverarbeitenden Textilindustrie. Die Produktion von künstlicher Wolle beträgt 1957 mehr als 1 Million T, die von natürlicher: 1,4 Mill. T. In vielen Ländern sind im Jahre 1958, 30 — 40% der in der wollverarbeitenden Textilindustrie verwendeten Textilfasern chemische Fasern. Letztere werden auch in der Wollverarbeitungsindustrie Bulgariens verwendet. Im Jahre 1957 werden in Bulgarien 23% der erzeugten Wollgewebe aus Chemiefasern hergestellt.